ADATOK.

GAZDASÁGI VISZONYOK THÖKÖLY IMRE FEJEDELEM URADALMAIBAN 1684-BEN.

I.

Thököly Imre fejedelem 1682. juniushó 15-kén Munkácson egybekelvén Zrinyi Ilonával, még azon évben erélyesen hozzáláttak roppant terjedelmü, de a megelőzött években teljesen elhanyagolt és elpusztult uradalmaik helyrehozásához. Mindenekelőtt összeiratták a *Munkácsi uradalmat,* melyhez 1680. évben Ilona anyósa Báthory Zsófia megszerzé volt a *szentmiklósi és podheringi uradalmakat* a Homonnai-Drugeth-családtól. Az uj házasok a lehető intézkedéseket megtették jövedelmeik biztositására, mire az akkori harczias időkben nem kevésbé szükségök volt. Hogy Thököly erélylyel és szakismerettel igazgatá jószágait, erre kétségtelen és eklatans adatul szolgál az általa Munkácson 1684. junius 10-kén kibocsátott *Gazdasági utasitása,* mely az akkori gazdasági viszonyokat világosan feltüntetvén, az bizonyára azon kor- és gazdasági szellem illustratiójául érdekes adattal szolgáland; miért is azt egész terjedelmében közlöm.

INSTRUCTIO GENERALIS PROVISORUM IN BONIS NOSTRIS EXISTENTIUM.

Observatio. Noha ez *Instructionk Articulussi* in Generalitate tétettenek fel, mindazon által tiszteink könnyen eszekben vehetik, melyik artikulusunk, melyik jószágunkra tartozzék.

Articulus primus.

Minden keresztény ember ugy várhatja dolgainak jó végét, ha azokat az ur Istenek szent nevében kezdi munkálodni. Udvarbiránk is azért előtte viselvén ezt, minden dolgaiban eleibe tegye; magát ugy viselje, hogy semmi dolgoknak kezdése Istennek Szent nevének segitségül való hivása nélkül ne legyen; foglalván magát kegyes, tiszta, s józan és mérsékletes életben, melynek példát adjon több utána való

tiszteknek ebbeli szép magaviselésével és Istenhez való buzgóságával, hogy azok is látván, követhessék az istenes életben ő kegyelmét.

Akik pedig a jobb követői nem akarnának lenni, azokat elsőben szóval való szép intésekkel, azután dorgalással, végre keményebb fenyitékkel is a jónak elkövetésére, s kényszeritésre szoktassa, hogy az Istennek áldását minden dolgában láthatóképen tapasztalhassa. És a melyek az Istené, vagy az Isten dicsőségére rendeltettek, adja meg az Istennek; ami pedig felebarátját illeti, felebarátjának, nem vonván el semmit az oltárról, igy mindkét táblájára ő felségének lelki indulattal, szerénységgel viseljen szorgalmatos gondot.

Minthogy pedig az Isten szent nevének segitségül való hivása után, mind hasznos, jó és szükséges dolgoknak elkövetésére alig vagyon nagyobb segitő tehetség, mint a mértékletes és józan élet; hogy azért hivatalos munkáiban, jóságaink igazgatásában is hasznosabban és szebb renddel mehessen elő, a feljebb irt virtusokkal bővelkedjék udvarbirónk: mert igy Isten előtt kedves dolgot, ura előtt, vagy részről pedig hasznos szolgálatot vihet véghez és Istentül áldást, tőlünk pedig kegyelmességünk szerint való megjutalmaztatást várhat magára.

2. Mindezek után az urakhoz való hüség, szorgalmatosság Isten áldását kereső munka lévén, a tisztviselőkben világi mód szerint is dicséretesebb jóságos cselekedetet, melyeknek ha udvarbirónk is elkövetője lészen, igy is Istentől áldást, tőlünk hitelt és tekintetet várhat, kegyelmességünket is ugy remélheti promotiojára, melyet is ő kegyelme ebben mutathat meg, ha minden tiszteit illető jó dologban szorgalmatos lészen és serény hivatalának elkövetésére mástól serkentést nem vár; sőt mind ő kegyelmétől függő tiszteinket, jobbágyainkat annak végbenvitelére serkengeti és nógatja, nem gyönyörködvén a halogatásban, mindeneket az ő idejében igyekszik véghez vitetni, ugy, hogy ha valamit ma az alkalmatos jó időben véghez vihet és vitethet, azt soha hónapra nem halasztja, mivel akármely dolog is a maga idejéről való elhalasztását kár követi.

3. Jó reggel való felkelése és isteni szolgálatjának szép rövid ideában való véghezvitele után, elsőbben is *Majorinkat* járja meg és ott levő apró szárnyas marháinkat tekintse meg, azokat a majorné mint tartja, vagyon-e elégsége azon apró majorságinkra erogált életségnek; elejét nem veszi-e ki (forditván a maga ususára), annak csak porát, taklaszát, üresét hagyván az apró marháknak; mely is nem utolsó veszedelmekre és elfogyásokra volna az apró marháknak; *viznek való* válujok vagyon-e illendő és elegendő, napjában italokat hányszor ujitják; vagyon-e elégséges jó óljuk és azt minden héten hányszor tisztitják ki?

Majorság és konyhára adminisztrált *ludakat* a majorosné eszten-

dőben hányszor tépet meg, azoknak tolljok hová lészen? A majorné számadásában állván, ahoz rendeltetett tiszteink előkivánják az ő idejében. Mindenféle erogatioról a majorásnénál és egyéb pásztoroknál is *rovást* tartson pro futura cautela.

Onnan csürös kertünkben, majorságink, marháink, béresek kezeknél levő béres-ökreink megnézésére menvén, ottlevő javainkat (mindenféle tartományainkat), cséplőnket nemcsak tekintés alá vegye, hanem ahol megfordul, cselekedettel is való jelensége legyen. Mindenféle majorság, marhánk, (melyek arravalók), bizonyos *bélyeggel bélyegeztessék meg az ő idejökben,* melyek megismertessenek mi majorságainknak lenni. *Vetemények kertünket* is gyakorta megtekintse és az ott interveniálható szükségeket orvosolja, mivel onnan nem kevés haszonnak kell bejönni konyháink tartására és sok szükölködők tápláltatásokra, rája vigyázzon azért udvarbiránk, hogy kertünk haszna el ne vesztegetődjék, hanem mi szükségünkre megtartassék.

Ehez való, hogy *gyümölcsös kertünkben* Istennek megmutatott áldása lehullván gyümölcsös fáinkról, a földön ne vesszen, hanem amely nem állani való, szorgalmatosan aszaltassa és jó helybe tétesse, gondot viselvén arra is, hogy a gyümölcs nyers avagy száraz korában el ne tékozoltassék a kertben járó dolgotlanok és némelyek által; megkivántatik az is, hogy mi kerteinkben volnának arra való helyek, elsőben *vadfával* beültetvén, azután különb-különbféle *gyümölcstermő ágakkal be is oltassa,* hogy az igen régi és már rothadó félben levő gyümölcsfák helyében ujak nevekedjenek.

4º. Reggel annak idejében akkori időre tartozó mindenféle munkára marhás és *gyalogszeres jobbágy* igen szépen elrendeltessék, (ha estve elmulatta a más napra való munkáknak kiadatását), kinek-kinek bizonyos dolgot adván eleiben, *pallért* [1] állitván melléjök kiknek nappali munkájokat nem kell csak a maga hasznát kereső és gyakorta a jutalomért, égett borért a munkást henyélni hagyni, pallérra bizni, hanem udvarbiránk is ottan-ottan megtekintse, estve pedig a nappali munkáról a pallértól számot vegyen és ismét a más napra való dolgot, ugyanakkor elrendelje, hogy más nappal abban is nagy időt el ne töltsön, hanem jó idején serényen a munkához *láthasson* a munkás.

Nem utolsó nyomorgatásokra való dolgok observáltatnak a hamis pallérok miatt jobbágyinknak, mivel hogy az adományért az erősebb és értékesebb jobbágyot vagy elbocsátja a munkáról, vagy egyéb könnyü dologra rendeli, és igy a tehetetlen szegényre maradván a munka,

[1] *Pallér* elnevezés alatt olyan munkafelügyelő-féle egyén értetett, ki az ispánnál kisebb rangú alkalmazott volt.

megfogyatkozik udvarbirónk elrendelt dolgában és az elszegényedett jobbágy annál is inkább opprimáltatik és enerváltatik.

Jószáginkbeli *ispánink* is (kik tisztöket nagy summa pénzen szokták megvenni) észrevehető nagy gonoszságot visznek végben jobbágyaink között, mert hogy az ő tőlük nekünk adott Summa (melylyel tisztét megvette) kiteljék, magajava öregbedjék etc., a munkára erős, értékes jobbágyot a mi dolgainkra nem üzik, hanem azokat meghagyván, csak a szegénynyel szolgáltatnak, gyakorta pedig az olyan erős munkatehető jobbágyot csak a magok privatumokra forditják; azért udvarbirónk a pallérok és ispánok iránt hogy szemesen vigyázzon és az ilyeneket is hogy jól megtudakozzon, szükséges és ha kin effélét elér, kemény büntetés nélkül ne hagyja.

Ez is enerválására vagyon a szegénységnek, hogy némely városi és *falusi torkos borozó birák*, praetextus alatt a szegénységre adót vetnek, melyet szorosan exigálván rajtok, annak szóva forditják a magok hasznokra és a korcsmáros contentátiojára; az ilyent udvarbiráink meg ne engedjék.

Ha mikor porta után kell is valami impositiónak lenni a szegénységre, az olyanokról is udvarbirónk számot vegyen a biráktól, mennyit exigáltak és azt hová erogálták, ha mi pedig megmaradott benne, azt a közöttök való közönséges jóra convertáltassa, vagy tovább occurálható szükségre tartassa vélek, az ilyenekről pedig a birák partiálét tartsanak, melyben minden expensát felirassanak és esztendejök eltelése után számot is adjanak az impositivárul udvarbirónk előtt.

5⁰. Mindennek ideje lévén, minthogy némely örökségünk gondviseletlen tiszteink miatt régen elpusztultak, romlottak, járulván ehhez e mostani változás alá rettenetes üdő is, mellyben az ruina nemcsak partikuláris, sőt az országul érezhető; de minthogy divina providentia humanam non excludit, azért az ő idejében a megromlottak felépitésére, hogy bőven legyen épületre való fa, mész, kő, tégla, cserép, sindely, lécz, deszka, sövényben való karó, fonni való vessző, stb. és minden szükséges materia igen-igen megkivántatik, azokról pedig idején kell provideálni, hogy a mikor, a mely helyben a szükséges épület restauratiójához kezdett fogyatkozása ne légyen.

Ide kell érteni *munkácsi* jószágunkban *rákosi udvarházunknak*, majorunknak, kertünknek (mivel azok igen alkalmatos helyen vannak[1], az ő idejében hirünkkel való megépitését, hogy ott bővebb majorságot felkereshessünk; majorbeli majorság marháink, mely részeinek is alkalmatosabb helye is lehessen. Hasonló a munkácsi várunk alatt leendő

[1] Ma nyoma sem látszik. Hajdani helyén korcsmaépület áll.

csűrnek megépitése, ugyanott *vadaskertünk* nagyobb részének megujitatása s egybek effélék, melyekről bővön láthatni a szokott inventális módja szerinti leirásban, melyek az inventáriumunk margóján NB-vel jegyeztetnek meg.

Ebben is nem kevés kárunkat látjuk meg, hogy noha az ahhoz értő inventárossal az inventáriumban eléggé specifikáltatjuk a ruinákat a végre, hogy azok restauráltassanak; mindazon által megelégednek tiszteink azzal, hogy csak megolvassák inventáriumjokat, annakutána letevén tisztről tisztre elébb haladván, a romlás s pusztán való állás aránt méltóságink nem kevéssé sértődik; megkivánjuk azért, hogy valaholott ilyent látnak tiszteink, idejök lévén reá, reparátióját el ne mulaszszák; mert noha a jó gazda mindenkoron talál dolgot, azért erre is vigyázzon. *Haec facienda, illa non omittenda;* máskép negligentiájoknak elveszik jutalmukat occasione censurae.

6⁰. A jó gazdaságnak jelei között majd első a földeknek ugaroltatása, mivel igy az Isten áldását rendszerint gyakortább ajándékozza az embereknek és az épitetés közben is ez gyakorlandóbb: a szántóföldek azért megkivánják, hogy a hol elsoványodtak, *megtrágyáztassanak*, szántása pedig jó alkalmatos üdőben légyen, mert ha a két munkájok megfogyatkozik, ott csak tövis, gaz, kóró terem, a *háromszori szántás* pedig némely határon igen-igen megkivántatik, mely ha nem lészen, káralhatja a gazda minden munkáját.

A *szőlőben* is nem utolsó hasznot hozó munka a *trágyázás;* az igen elsoványodott helyen pedig igen szükséges a kazalba hányt és jól megérett föld és a rakott ganaj is; az ültetőnek, rakodónak legyen mindig készlete ebből, hogy idején lehessen elővenni; a minthogy a gazdák inspectiója alatt levő szőlőinknek (vide majorság) nagyobb része a nagy gondviseletlenség miatt igen pusztások lévén, valóban kivántatnak a szőlőtövöknek szaporitása is. A szőlő mikori és hányszori munkáját kivánja meg, a jó gazdáknak igen kell tudni; Isten után gyümölcsöt is a jó és idejében meglett munka után várhat ember. A szőlővesszőnek és termésnek segitségére és hasznára való lévén a *szőlőkaró,* melyből is, minthogy majorság — szőlőinkig megfogyatkoztak, (mind a Beregszászi és munkácsi határban levők is, melyek oly gondviseletlenség alatt vannak, hogy nagy része még ma is, ugy mint pro die 27. Julii, csak nyitásban vannak, karózatlan, kötözetlen, a minthogy az inventáriumban azt megláthatni; hogy várhatna ember ilyen dolog után hasznot). Szükséges azért, hogy ezután jobb gondviselés légyen reájok, az aránt való kárunkban is elhisszük praefektusunk bele is tekint. Örökségnek való vessző* mindenkoron bőven hagyassék, az igen darvas tövek elsü-

* Az új ültetésre való vesszőt érti.

lyesztessenek, a homolitani valók, elrákattassanak, mert Isten után az ilyennel is mind épül a szőlő. Ezen szőlő nagy gondviselésben legyen. A *mustot* az ő idejében hites ember szürje, mérje, őrizze. A szőlő munkájára való expensa, a hol vincellérek által erogáltassék, a vincellért erős hittel reá eskessék partialejára a szolgabiró előtt; (ki is coramizálja mind a fassiót s mind a juramentumot), hogy a mint a partialejában beiratta a solutiót in rei veritate, a szerint fizetett és semmit abból el nem subtrahált, magának nem hagyott. Mindenik-féle munkáját pedig szőlőinknek elvégeződése után, mindenkoron perbytrálja udvarbiránk; ne bizza csak a vincellér relatiójára, ha a munka rosszúl vagyon, notálja udvarbiránk.

A szőlőnek műveltetése az ő idejében legyen meg, mert a vincellért mindjárt őszszel a födés után a maga partialejára, (melyben szőlő munkájára való expensa megiratott) ugy esküszik, hogy a formulában inclusive lészen ez is: a szőlőnek minden munkája az ő jó és alkalmatos idejökben lött és adatott meg, melyről ha a vincellér igy nem attestál, mind ő s mind udvarbiránk kárban incurálnak; a vincellérek fassiot és pedig, nem a részeges birákkal, hanem szolgabirákkal autentikáltassák tiszteink, másképen számadáskor nem acceptáltatnak.

Fertonos helyeken ha esik ilyen, hogy inkább tudják adószőlőknek kevés termését, mintsem fertont adjanak; azért ha olyan lészen, effélét számunkra kell megszerezni, szüretelni, melyből a dézsmás nem participál. A hova bor vagy buza-dézsmások ordináltatnak, levén azoknak ahoz való instructiojuk, elhisszük praefektusunk a szerint is veszi számot tőlük.

7⁰. Őszi és tavaszi mindenféle gabonát mindenik majorhoz tartozó helyünkben és határon mentül bővebben lehet, vetessen; a buzát azon szükségre megtisztitassa és ugy vettesse a földbe; pusztán maradni szántóföldeinknek ne hagyja, mert aziránt való kárunkat maga restituálja. A vetésnek pedig jó alkalmatos üdejére vigyázzon; sárba a vetés ne essék, mert az olyan termi a sok haszontalan töviset, gazt; a hol kivántatik, *háromszori szántásban* légyen a vetés; a leboronálását ne bizza csak a pallérra, ugy a vetésre való vigyázást is, melyre ahoz jól értő gazdaembert állitson.

A vetni való magot józan, hites biró kezéhez erogáltassa, azzal is vitesse a szántóföldre, a vetés végződéseig a vető meliett is hites ember legyen, ki is hite szerint fogja recognoskálni, melyik táblaföldben mennyi mag ment, és azon recognitiot irásban vitetvén udvarbiránk, számadójára való documentumai közé tegye, pórban pedig a magvetőnél is meghagyja pro futura cautela, a vetést füvében is meg szokták tisztitani.[1]

[1] Az ily mezei munkák az uradalmak jobbágy-községei által robotképen eszközöltetvén, azért volt szükséges az ily ellenőrzés.

Aratás elvégződése után mindjárt udvarbiránk számtartóját és a helyeknek főbiráját hármat is maga mellé vevén, a mezőre kimenjenek, mindenik táblában való procreatióját külön-külön felszámlálják, olvassák és a kalondják számát vagy keresztét irásban letegyék, szép distinctióval specifikálván azt is, melyik táblában micsodás élet termett; igy elvégezvén azon hites biró előtt tegye recognitio alá és hagyja kezénél, magának pedig számadása mellé pecsétes pózt vegyen, a recognitióban levő summának pedig letételbe ne irassék aritmetice, hanem expresse kiirattassék.

Noha az Istennek ő szent felségének akaratját s áldását nem jó mértékelni (sok és kevéssé), mind azonáltal, hogy a jó és takarékos gazda azt megoltalmazza, megkivántatik; szükséges lévén azért megtudni Isten áldása után, ereszthetősége az életnek mint légyen, azután a táblaföldeken keresztül által menvén a keresztek között, mindenik földből egy-egy kévét a keresztekből vitessen el mindaddig, mig két keresztre nem telik azon egyes kéve (azt pedig nem is igen javát az életnek, se az igen szegényét, hanem a középszerüt járván, cselekedtesse), melyet hiteles embereink előtt jól kicsépeltetvén, tisztitatván, méresse fel külön a tiszta szerüt, külön a taklacsosát vagy alját; annak utána azon hiteles embereinkkel recognoscaltatván ereszthetőségét az életnek, sub authentico adja be számvevőnknek, pro futura cautella párt hagyván mindazonáltal magának is benne.

Az *asztagrakásra* jó időt válasszon Isten igazgatásából és áldásából, azokat pedig a puszta földre ne rakassa, hanem asztag alá való lábakat csináltatván, (annak módja szerint lenyakasztatván csuklyót, hogy az féreg fel ne mehessen könnyen), arra rakassa asztagunkat, ahoz jól értő embereinkkel. Mennyi asztagban mennyi kereszt buza, dézsmás vagy majorság, ha majorság, micsoda helyen való táblaföldön termett; az *asztagban való rovásra megirassék* az esztendő-számmal együtt és ugy tétessék jó és megtalálható helyre az asztagban. (Mindenik asztagról igy értsed.) Azon irásból is magának párt hadjon ratiója mellé. Asztaginkat jó befedetés nélkül ne hadja, se tartsa, mert az ilyen káros; igy a betakarodás és asztagok csinálása jól elvégződvén, arról való jegyzését udvarbiránk adja be számvevőnek kezébe is, hogy a mikor arról is informáltatni kivánánk és parancsolnánk, hamarébb belé tekinthessünk.

Dézsmákból proveniálandó gabonáról, buzáról partiale tartassék és a dézsmás instruktiója mellül semmiben ne revedáljon, kik is pro evitenda suspicione a helyeknek biráink attestalják proventusunkról szolgabiró előtt, melyet ő is authenticáljon subscriptiójával és pecsétével; a partiale végén hasonlóképen dézsmásunk is, és ugy vegye kezéhez udvarbirónk számadása mellé.

Az asztag-hulladékkal némely tisztek abutaltak, magok számára usurpálván, mi hirünk és akaratunk ellen, maga a csür birója, asztag rakója akarván velünk osztozni. Ugyanis innen lejött, hogy némely kéve, bár ugyan jól meg légyen is kötve, de a szekérről asztagra való feladásban, a jobbágy azt szokta cselekedni, hogy a rázás és taszigálás miatt a kévének ki kell omlani, melyet udvarbiráink bár lássanak is, nem igen szokták megszólitani a kévehányókat, nem gondolván semmit a kárral, a nélkül is pedig a rosz munka és kévekötés miatt nem kevés kéveomlás vagyon, honnan minémü nagy vesztegetés légyen a jó gazda kedvetlenül nézheti, az ilyennel is akarván némelyek magoknak nagy hasznot szerezni. Azért arra is udvarbiránk hites ember által viseljen gondot, minden asztag alul minden estve a hulladékot szépen, takarosan csűrünkbe vitesse, őriztesse, és az asztagok rakatása elvégződvén, jól kikészitesse, melynek minden szemét s mind purgamentomát frumentáriusnak kezéhez is administraltasson fogyatkozás nélkül, másképen difficultásában adatik, levén az ilyen károsító kereseten kivül is tisztességes fizetése.

Szalmatöreket, polyvát oly oltalom és gondviselés alá takartasson, eltétessen, hogy a szükség idején kár nélkül vehessen elő mindenfélét.

A *szénának* is betakaritása ahoz való jó üdőt kiván, minthogy pedig a szénahordást némelyek nem kevés tékozlással szokták hordatni s fogyatni, azért a hites szénaosztó vagy pallér a szénahordó szekerekkel ugy járjon, hogy nemcsak a szénahulladékot takartassa szépen fel, hanem a kazal környékét is szépen kaszálja, ugy rakattassa, tetéztesse, fedesse pedig, hogy az eső miatt kár ne legyen benne. (Mint a felső esztendőkben is observáltatott némely udvarbiránk idejében, hogy nagy része rosszúl berakatott szénánknak, az esős üdő miatt haszontalan is lévén, csak elhányódott, és a mely részéből pénzt kellett volna teremteni, vagy a jövendőkre conserválni, csak elveszett). Ugy tudja meg udvarbiránk, hogy ez is maga kára lészen annak idejében.

A kazal minémüségének vagy állásának pedig ilyennek kell lenni: a szélessége alján s a közepén is három öl, a magassága is három öl.

8⁰. *Cséplésekor* serény vigyázással legyen udvarbiránk, mind a csürbiróra, mind a cséplőkre; ezen két rendbeliek gyakorta egyetértenek a gazdának megcsalásában, károsításában, meglopásában, mert a szükségelt buzát (ha különben hozzá nem férnek) polyvástul is zsákokban elvisznek, néha sárhoz való polyváknak szine alatt lopják. Azért bizonyos hiteles magyarból álló tanácsbeli embert rendelvén, mindjárt a cséplés kezdésekor, éjjel s nappal azzal vigyáztasson. Az készitesse, méresse és administrálja frumentárius kezéhez, mindenkoron quietantiat vevén az administratiórul, melyet is jövendő recognitiója mellé meg is

tartson azon hites cséplesö, a frumentarius is pedig azon hites emberröl fossiot extraháljon számadása mellé.

A cséplés jól elkészitett csürt kiván, azt gyakorta meg szokták a gazdák öntetni. A cséplésnek ottan ottan való megtekintését udvarbiránk se mulassza el; tudván, hogy a jól ki nem cséplés és ki nem tisztitás miatt esik gyakran a nagy kár.

Buza vagy gabona mérésben az abrakosztó kétféle vékát ne tartson, hogy nagygyal percipiáljon a csürröl és kisebbel erogáljon, vagy a vékát tetézve töltesse és elcsapva erogálja, vagy a vékának megrugdozásával, vagy lapát-buzának reá való adásával szaporitsa a véka continentiáját; mert az ilyen mind csalárdság és Isten büntetése alá való cselekedet. Tudván azért, hogy udvarbiránk az ilyeneket elkövetni nem engedi, azért ha arra való üressége léhet a mérésen maga is jelen legyen, a város főbirája mellett; ha pedig más dologban volna foglalatos, a birót erröl instruálja és vele vigyáztasson; valamely szolgánk pedig olyat merészel cselekedni, kemény animadversionk nélkül nem marad. Udvarbirónk azért vigyázzon rá, hogy kétféle véka, köböl, itce, mellyel javaink megkárositatnék, inspectiója alatt ne találtassék.

9⁰. *Buza* és akármely névvel nevezhető vetéseket gyakorta meglásson és látasson, hogy az ujabb ösvényt csináló emberek vagy barom járása miatt a vetés meg ne károsittassék és ha olyant venne eszébe, azt elhalasztás nélkül megorvosolja. Ezt igy observálja, hogy ha egyfelöl az életet hordatja, (minthogy elsőbb is alá valót köll hordatni) azt más felül éjjel s nappal siesse el elkészitetni, tisztitatni, hogy a vetés az ő idejében lehessen és mások meg ne előzzék.

Kaszáló réteinkre való vigyázás is valóban megkivántatik, mivel már sok helyeken nagy részét kaszálóinknak gondviseletlen tiszteink a haszontalan gaznak, tövisnek, bokornak elfojtani megengedték; azért ebben is oly szerény és vigyázó legyen és gondviselő, hogy azokat a haszontalan gaztúl megtisztogassa, az utazókat pedig róla elfogja, kik ha ugyan nem fogadják, meg is büntettesse érette.

Hajdan némely jószágunkban, oly *kaszáló réteinkben*, melyek többire, mind keritésben és arra alkalmatos helyen voltak, jó gondviselő tiszteink által külömb-külömb gyümölcs teremhető vadfákkal be voltak ültetve és oltva, már azok a változások és hosszas gondviseletlenség miatt igen kipusztultak és elrontattak; melyek helyébe tiszteink, ha másokat plántálnának és nevelnének (Isten gondviselése után) szép industria volna.

10⁰. Szántóföldeinkben, kaszáló réteinkben, erdeinkben, vagy jószáginknak akármely határiban másoknak elfoglalni, semmit is ne engedjen, ha olyat értene, a proscriptio előtt contradicáljon és vegye processusba.

Tilalmas halászó helyekre is, gondot viseljen, elpusztult halastókat (ha ideje lészen reá), hogy megcsináltassa, igen szükséges, az ilyeneknekről az urbáriumban láthatni. Szántóföldeinket nemhogy idegennek, valamely nemes embernek, de még jobbágyinknak is usuálni ne engedje, praefektusunk hire nélkül, mert gyakorta a hosszas usuálás abalienaciot csinál, és a kit egyszer reá szoktatnak, másszor reá vágy, végre örökösének mondja. Kaszáló rétekről is hasonlót értsed.

11⁰. Nem kevés károsításunkra értünk ilyent is: hogy némely udvarbiránk a mi jobbágyinkkal ugyan magunk majorság-rétünkön feltakart szénánknak némely részét nem a mi szénás kertünkbe, hanem félre (magok alkalmatosságokba) el szokták hordatni; nem utolsó gonoszság, melyet ugy hiszünk, notacioban veszi praefektusunk és az ő idejére megtart. Merészlették némelyek ilyent is cselekedni, hogy a magunk siető munkánkról a jó alkalmatos időben teherhordó jobbágyi és béres szekereinket, ekéinket, szénagyüjtő, arató jobbágyinkat magok ususára fordítván, siető dolgainkat megakaszták és a jó alkalmatos üdőt tőlünk elvonták, vesztegették, melyet semmiképen meg nem engedünk és az eddig való cselekedet is az ő idejében kérdésbe jön, ha kiknek mi akarnánk kedveskedni praefektusunk által, az olyanoknak committálunk, ha mely tiszteink affélében is különben cselekesznek, kemény animadversiónkat el nem kerülik.

12⁰. *Majorság-szőlőink* szükségére való kádaknak, hordóknak való dugóknak tőkéket mikor hordasson, a serény gazda már annak idejét jól tudván, szükség, hogy a maga idejéről el ne muljék hordatása, hasogatatása, késeltetése, máglába való rakatása és megcsináltatássa, hogy igy a szükség idején ugyan bőven alkalmatos edények lehessenek.

Minthogy a hamar való és reá vigyázás nélkül dolgozó bodnárok miatt gyakorta rosz lévén az edény, nem kevés kár következhetik, azért megkivántatik, hogy udvarbiránk szeme is gyakorta a munkán forogjon, és nem imitt-amott, hanem a szokott helyen csináltassa, a hol gyakorta maga is megtekinthesse.

13⁰. Jószágunkban a holott *bor, sör*, annak beszüretése hogy rendesebben és kár nélkül lehessen, udvarbiránk is reá vigyázzon, tisztán szüresse és igazán megméresse; majorság-borainkat mind uj hordókba töltesse és megcéduláztassa, megirván, melyik szőlőnknek melyik részében és melyik esztendőben termett, continenciája a hordóknak mennyi? Foglalt borokat is hasonlóképen megcéduláztassa, kitől foglalták, mennyiben, micsoda határban és melyik hegyen termett, melyik esztendőben?

Adósságban elvett borok is megjegyeztessenek, hol, kitől, miért s mennyiben vétetett el, hol és melyik esztendőben termett, continenciája is mennyi?

Taxa-fárul pedig ugy gondolkodjék, hogy a kik hordós bort tartoznak adni taxájokban, négy. csebresen alól ne légyen, mert különben annak defectusát udvarbiránk fizeti meg; az ilyennek cédulájában megirja, hol s kitől vétetett vagy administráltatott, melyik hegyen és esztendőben termett?

Lőre csináltatásban ilyen rend tartassék: minden két hordó bor után jó elő lőre könnyen lészen egy hordóval, mászlás-lőre is egy hordóval; harmadlás-lőre pedig három hordó után tudatik egy hordóval, minthogy az igen könnyen meglehet, azért iratik csak ennyi, hogy annál inkább alkalmatosabban lehessen; melyben ha fogyatkozás lészen, elhihető, hogy többet vesznek le a törkölyről bővebb liquornak megadásával, mely superfluitással a lőréknek elsőiben lészen transmutatio vagy suppositio. Minthogy harmadlás-lőrével szokták a munkásokat tartani, azért az elő-lőrést és mászlását is, conventiókon kivül (kiknek is cum distructione kell erogálni azon első és második lőrét) egyéb haszonra is szokták tartani az olyanoktól az ő idejében.

Bordézsmáról való instructio külön lévén, attól recedalni ne akarják, melyben is minden légyen, az ő instructiojuknak articulusaihoz conformálják magokat dézsmásaink kiki magokat. Mindjárt dézsma végződése után partialejokat sub autentico instructiókkal együtt számvevőnk kezéhez beadják. A *borfoglaláskor* szüret lévén az ideje, ugy a borvitelnek is, azért ebben praefektusunkkal értsen ő kegyelme ez iránt való szükségünkről, rendelést tészen, ha mikort kellessék venni, szorgalmatosan felirja, hol, kitől, mennyit, hány forinton veszi és ki által szép distinctióval partialét tartson róla sub authentico; ha a bor diverso pretio lészen, ugy distinguálja irásában is, hogy megtudattassék, hogy melyik hordó, mint vétetett, mindenik hordónak pedig continenciája (akóval megméretvén), megirassék, mert különben difficultássa lészen benne. A borvétel felől pedig ugy gondolkodjék, hogy ha az alkalmatos és olcsó idejéről elhalasztván, drágán veszi meg, maga vallja a kárát.

Az expertus dézsmás könnyen megismeri, melyik légyen vizes és melyik tiszta bor, a mint ezt vad gyümölcscsel szokták megpróbálni; azért dézsmában oly borok vitessenek el, hogy jövendőben az aránt való kárunk dézsmásunknak ne tulajdonittassék. A borok cédulázásáról pedig oda teljebb a minemü emlékezet lőn, observálja udvarbiránk, hogy mind parcialéjában s mind ratiójában a borokat a szerint distingválja, valamint őket megcédulázta volt, mert számot a szerint vitetünk róla.

14⁰. Majorbeli *majorság* terjesztésére a majornét ugy igyekeztesse, hogy ne csak konyhánk szükségére legyen szükséges, hanem a maga fizetésének is nagy része onnan teljék ki; az ide tartozó többi dolgokról láthatni a 3. punctumban.

15⁰. *Malmaink* jövedelmében is nem kevés kárunkat értjük némely tiszteink gondviseletlensége miatt, mivel gátjokat az ő idejökben nem csináltatják ugy meg, a mint a munka kivánja.

Némely malmaink selyépje (zsilip), selyépfeje igen elavúltak, rothadtak, mely miatt a viznek nagy része csak haszontalanul mégyen el, jövedelmünk megfogyatkozására; azért az ilyenekre is annakutána serényebb gondviselést observáljon udvarbiránk. A sokszori *bogácsa-sütögetés* is jövedelmünk kárára lévén, kemény tilalom alatt megparancsolja, malmainkban ennek utána afféle ne légyen valaki (akár gazdag, akár szegény inason) elérik, elsőben is s másodszor is keményen meglapátolják érette, harmadszor a malomból is kiüzessék.

Gazdát, legényt, inast, praefektusunk híre nélkül malmainkba senki ne állasson, senki ne bocsásson, ne változtasson; mivel az ilyen dolog gyakorta ajándékvételben állván, pusztulására van inkább malmainknak, mint felépülésekre; a mikor pedig afféléket be kellene állitani, erős hittel meg is eskettessék őket a malmok gondviselésére és jövedelmünknek számunkra való igazán bevételeinek őrizésére és administrálására.

Minthogy ez veszedelmes időben embert a kár sokféle képen érheti, annak okáért malmaink proventusát sokáig kint tartani, nem hasznos; hanem ha csak mi kevés jön is, felméretvén, administráltassa frumentáriusnak kezeihez, a molnárnál pedig a mérésről mindenkor irást hagyjon. Malmainkhoz való mérető gazdák semmiképen meg ne merészeljék próbálni, hogy a méréskor valamely vékás életet excindáljanak proventusunknál magok számunkra, (a mint eddig cselekedtek némelyek nagy kárunkra) megesik a közből is, mely még méretlen volna; mert a melyiket effélén elérik, érdeme szerint büntettessék érette.

Némely molnárok is nem kicsiny dolgot merészelnek próbálni, hogy ámbár örlője ne legyen is és a malom körül semmit se dolgozzék is; mindazáltal a heti kenyérnek valót csakugyan kiveszik a közvámból; és az aránt való eddig megcselekedett ilyen tékozlások, vesztegetések is observatióban lészen ugyan; (lévén már arra rendeltetett polgáraink) halasztván az ő idejére, ezután pedig a hol ilyent megérhetünk, udvarbiránknak difficultásában adatik. Mikor a molnár magának dolgozik, maga kenyerén is legyen, a malombeli rendtartás mind megiratik az Urbariumban (akármely helyben is), a molnárok ahoz tartsák magokat; a mi őket nem illeti, olyant ne usurpáljanak magoknak.

Értünk ennek előtte is: hogy vámtartó edényeken ritkán vagyon jó zár, lakat, némelyike pedig csak zár nélkül vagyon; elhihető, hogy az örlető szegény emberek és a malomban heverő legények és inasok is, elég kárt tesznek a vám proventusában; elhiszszük, hogy az ilyen

gondviseletlen tiszt repraehendáltatik érette; ennek utána pedig oly szemesen vigyázzon erre is udvarbiránk, hogyha ilyen observáltatik, elleve bizonyos deffektust el nem kerül.

Vámbeli proventusunk felmérésénél a hites malomgazda mellett, a hites biró is jelen legyen és mindketten *rovást* tartsanak róla (mindenféle granumról külön), melyre felirassék a buza, gabona, törökbuza etc. az esztendő szerint is, napszámmal együtt, és angáriatim eligazitsák praefektusunk vagy számvevőnk előtt a proventust, a molnárnál mindenben párt hagyván irásban pro futura generali retificatione. Ebben is kárunkat ismerjük, hogy noha némely helyen frumentáriusunk által erogálódik őrlésre a frumentum, mindazonáltal a lisztet nem ő percipiálja, hanem a kulcsár, melyben is minémü általváltozás lehet az elcserélés miatt, akárki is eszébe veheti, mert mit tud abban a kulcsár, micsodás életet erogált a frumentárius az őrlettől is (kiváltképen néha a micsodások vannak), gyakorta kárt tehetnek; parancsoljuk azért, hogy ezután azon megőrölt lisztet is azon frumentárius percipiáljon, a ki a frumentumot erogálja: ő is rationáljon róla, ha ad ulteriorem conservationem némely várunkban a kulcsár keze alá kell is letenni a lisztet, az alkalmatosabb gondviselésre mindazonáltal a frumentárius által administráltassék oda és quietantiát végyen róla a kulcsártól, azután ugy erogálja azon kulcsár ad diversas necessitates a lisztet és rationáljon is róla; noha rendesebbnek tartjuk azt, a hely ugy rendeltethetik, hogy valamint a frumentum, ugy a liszt az abrakosztó gondviselése alatt tartassék és ő adjon is számot mindenekről.

Gyakorta a malomban proveniált vámot ugyanott a malomban megőröltetvén, lisztül szokták adminisztrálni, némely várunkban, (mint Munkácson is) a kulcsár kezéhez, az ilyen proventus adminisztrálásiban a frumentárius semmit nem tud, miképen racionálhat tehát róla? és a malombeli jövedelemnek mikép mehet végére? Azért ezután az ilyen lisztül való proventus is a frumentárius által percipiáltássék elsőben, azután ugy disponálja, a hová szükséges lészen erogálni, hogy a confuzió és a kár evitáltassék.

Noha mindenütt a jó gondviselés alatt levő malmokban szokták observálni, hogy minden tiz köböl buza után tizenegy köböl lisztet percipiálnak (a ratiónak is ugy kell folyni), nem hogy accreskálna, inkább decreskál; ez nem egyébtől, hanem malmainkra való gondviseletlenségtől vagyon, és az életnek is rossz készitése miatt gyakran a szopó molnárok okai, kik ajándék után szokták malmainkat birni, akár légyen ahoz való jó mesterségek, akár nem. Ennekutána azért malmainkban oly gondviselés légyen és oly jó mesteremberek tartassanak benne, hogy valamint ab antiquo observáltatott: tiz köböl buzából, gabonából,

tizenegy köböl lisztnek percipáltatása, ugy ennek utána is megkivánják observáltatni, és a szerint ratióban is specifikáltatni. Másképen udvarbiránk fizeti meg az iránt eshető kárunkat. *Malomkövek* illendők tartassanak malmainkban, hogy a molnárok az aránt is ne okozhassanak, az ő kövek conzerváltassanak más szükségre, bár darabban legyenek.

16⁰. *Posztó-kallóink, portörő-malmunk, vizhányató-kerekünk,* a mely jószágunkban vagyon, udvarbiránk mindazokat ugy csináltassa, hogy azokban és azok által leendő munkában fogyatkozás ne legyen, mert ha udvarbiránk causaltatik a fogyatkozásért, kárunkat fizeti meg maga.

17⁰. *Fürészmalmainknak* is igen kevés kezde lenni haszna, mivel az ő idejében tökék hordását elmulasztják a tisztek, mely miatt nem kevés fogyatkozás vagyon várunkban és egyéb épületeink körül; azért ezután erre is jobb gondviselés legyen: fenyőfa, bikfa, juharfa, hársfa tölgyfa, nyárfa, etc. mind jó deszkáknak, mindenfélét azért, a mennyit lehet metszettessenek tiszteink, hogy a szükségesen kivül nagy része pénzre is convertáltassék, ez iránt a mi kárral lehetnék, elhisszük, annak idejében convertáltatik. *Zsindel*-hasitásnak a hol helye vagyon, el ne mulassa bőven való megszerzését és készen való tartását, melyben való industria is ki fog tetszeni ratiójából.

18⁰ Gyakorta megvagyon ez: hogy malmaikban hizó sertésekre annyi élés (gabona) adatik vagy csak reá iratik, hogy a mennyi egyre kell, kettő néha három sem ér annyit, mennyit a gabona ára tenne; azért ha mikor olyannak kell lenni szükségünkre, praefektusunktól értsen az iránt, és ő kegyelme ebben, a mit parancsol, a tevő legyen, jól végére menvén annak is valóságosan, mennyi élet megyen egyre-egyre, azt is ratiójába beirja.

Minthogy pedig más üdőben affélét malamporral, *tengeribuzával*, kölessel, korpával ect. szokták vala hizlalni, azért ennek utána is, csak affélék acceptáltatunk illendőképen. Mivel már a jó gazda tudja, mennyi eléséggel hizhatik meg egy sertés, ahozképest többre mennyi mégyen, drága élet idején, ára felett lenne a sertés, azért efféléknek hizlaltatójában igen cautiós légyen, hogy eziránt is kárt ne valljon.

Majorinkban nemkevés kárunk esvén, frumentáriusunk kezénél pedig annyi *korpa*, hogy nemcsak apró marháinkra lehet elégséges, de mindenütt majorinkban és sertést is hizlaltathatni, mely is hogy el ne muljék, parancsoljuk, másképen diffikultásban lészen.

19⁰. A nagy gondviseletlenségtől vagyon, hogy némely *halastókból* és a vár árkából, a sok alkalmatosságok közül fogatván ki a halat, minden megfrisselés (ujitás) nélkül adminisztrálják konyhánkra; mely igen illetlen dolog, ezután igy ne legyen, hanemkép, tisza folyó vize, alkalmatos helye (a jó vigyázás lészen reája,) csináltasson egy nagy *bárkát*,

melynek a négy oldala szépen megnyesett veszőből legyen megfonva, csak egyes vesszőszállat fonván fel a sürün való karózást, hogy szép vékonyasszerü sövénye legyen; a fenekét és felső részét deszkából csináltassa, retezes, lakatos ajtót reá. Az ilyen bárkát a viz által s meg által járván, igen szép tisztán és egészségesen tartja a halat, és ha ilyenbe beteszik az alkalmatlan helyről kifogott halat is, egynehány napok alatt szépen megfriselődik, a másonnan is a kivitt halat szépen és sokáig eltartani. Némelyek a bárkába buzaszemet, korpát, vagdalt tüdőt szoktak hányni a halak tartására, akik sokáig akarják fogva tartani, a molnár vagy halász-biró mindenkor gondot viseljenek reájok. Kulcsa pedig udvarbiránknál állhat, ha praefektusunknak ugy tetszik. Konyhánkon megeshető fogyatkozásokat gyakorta megtekintse udvarbiránk, és ha olyat lát, vagy arról panaszt hall, meg is orvosolja, ebben egyetértvén Hopmesterünkkel és Konyhamesterünkkel, melyről idején kell provideálni, nem várván jelenlétét a megszükülésnek.

Pisztrángos vizeink némely jószágainkban (Isten áldásából) nagyon bőven vannak (mint Urbáriumból is megláthatni); melyeknek haszna hová lészen, investigáltatni fog; annak illendő helyét, pisztráng tartó tócskákat könnyü volna csinálni (a mint hogy azelőtt is voltanak), immár mostan keritését ilyen summán intéznék; a négy oldalu szulákokra lenne, melyeknek közét vagy boronafából ronák fel, vagy erős sövénynyel fonnák meg, felül mind a négy oldalán koszorufája lévén, ahoz illendő gerendákból csinált rostéllyal, vagy kellene egészben felül beboritani és azon rostélyos gerendázatot, mind a négy oldaláról a koszorufához erősen megszegezni. A rostélynak pedig oly sürünek kellene lenni, hogy csak gyermek sem bujhatnék be rajta; oldalán levő ajtaja pedig erős, záros lenne. Ebben mindenkor készen kifogott fris *pisztrángok* állhatnának. Ilyen helyen is ne heverne hiában a sok haszontalan halász; kik között is rend legyen és a melyik lészen a hites annak adminisztrátiójára, attól kivánhatja a konyhatartást is. Negligentiájáról pedig cum bona statisfactione conteltassék. Távolétünkben ilyen helyünkről afféle halak némely része, pénzre is convertáltathatnék. Másszor aszaltatni is szokták volt a besózás után, most is a szerint tenni parancsoljuk.

20⁰. Pénzbeli jövedelmünk szaporitására nem utolsó lévén a *korcsma*, szorgalmatosan reája vigyázzon udvarbiránk, hogy a mi részünkre való időben (mind a hol *kántoros korcsmák*[1] vannak, mind a continua korcsmáink), bor nélkül ne álljanak korcsmás helyeink, azt pedig mindenkor illendő áron árultasson az időhöz, helyhez s bornak árához képest, szük vagy

[1] T. i. a jobbágyság községeknek joguk volt Szentmihálytól karácsonyig saját boraikat kimérni; ezt negyedévi vagy kántor-nak nevezték.

bő volta szerint. *Ünnepes korcsmák* is szoktak lenni, (a mint az urbáriumban megláthatni) némely jószágainkban *sztrongálás*[1] idején a statiókon árultatnak hodós borokat számunkra, némely végekben pedig szakasztva árulnak ki bizonyos számu borokat, azért, hogy az ilyen korcsmás alkalmatosságokra is jó gondviselés legyen, parancsoljuk.

Minthogy egy rendben alig szokott nagyobb csalárdság és hamisság találtatni, mint némely korcsmárosokban, mert némelyek ezt szokták cselekedni: a borméréskor az itce, meszely fenekére belül viaszt öntenek és ugy mérik a bort; a hordó-mérés idején pedig azt onnan levonják, hogy a hordó-mérésben nagyobb legyen az itce, mint a bor méréskor. Néha, mikor hordót akarnak mérni, olyankor kivül belül az itce száját *megkenik fagyuval*, mely zsirozással a lészen, hogy a mérésre. való vizet beletöltvén, egy kés foka temérdekségénél is feljebb megáll az itce száján felül a viz s ezzel az itcét nagyobbitja.

Némelyek magok borait, lőréit azon korcsmáspinczében tartják, vagy csak közel oda, és az ilyeneket boraink között szokták eladni jövedelmünknek nagy kárára; efféle ravaszságokra udvarbiránk szemesen vigyázzon, alattomban gyakorta meg cirkáltassa és ha kit rajta ér, praefektusunknak értésére adja; elhiszük ő kegyelme érdemes büntetés nélkül nem hagyja. A hordómérő is igen vigyázó legyen, hogy a hamis korcsmárosoktól meg ne csalattassék; erről alább ezen articulusban láthatni.

Alattomban való korcsmák is gyakorta vannak, melyek ellen is szorgalmatosan vigyázzon s vizsgáltassa, föl esztendőben kétszer is esküttesen és ha kinek elérheti praefektusunk dispositiójából, annak törvénye szerint érdemesen meg is büntettesse. Némely tiszteink ezt is megmerészelték cselekedni, hogy korcsmáinkon a mi boraink között magok borait árultatták proventusunk diminutiójára; melyet ugy hisszünk hogy praefektusunknál observatióban vagyon, azért akin ezután praefektusunk elér effélét, elhisszük, kemény büntetés nélkül nem hagyja ő kegyelme, melyre hogy ő kegyelmének vigyáztatása legyen insinuáljuk is; hogy akarják pedig tiszteink, illendő áron korcsmákon adják be borokat, elsőben ára felől véget érvén praefektusunkkal, annak utána contentáltassanak.

Nemes emberek, szabad korcsmai jószáginkban, ahol lehetnek olyan helyeken a jobbágyinkat 12 forinttal tiltsák meg tiszteink, hogy oda ne menjenek se innya, se bort venni, ha mikor a mi korcsmáinkon is találhatnak. Bor, lőre, ser, égettbor korcsmáinkon megne fogyatkozza-

[1] Juh- és bárány osztás, a nyári juhászat befejeztével, a mikor a kölcsönös leszámolások történtek.

nak. Minthogy a gondviseletlenség miatt a megmért hordók a korcsmárosoknál sokáig tartanak, melyből az következhetik, hogy az egykor már megmért hordóknak az apraját kiválogatván és másodszor is arra elkészitvén, a jó régi hordó helyett, azt adja elő a mérésre (ugyanis könnyü dolog, az olyan apró hordóban seprüt ismét ugy szállitani s tölteni, hogy ugyan jó szemü ember sem ismerné meg az olyan cselekedetet); azért a korcsmákra kiadatott hordók borai ennek utánna bizonyos jellel megjegyeztessenek; melyről megismertessenek, ha másszor a mérésre előadatnának; efféléről bőven láthatni a hordómérő instrutiójában.

A hordómérő revelsálissal való hites legyen, instructióval is circumscribáltassék és a mikor hordót mér, a város notáriusa mindenkor mellette legyen; az is mindenkor feljegyezze magánál a hordómérést és párt tartson benne, minden angariára conferáltatván praefektusunk előtt, vagy ha akkoron mindjárt summáját csinálván a mensuratióknak, vagy abba megirt bornak, az áraknak a hites notárius is subscribálja; valamely korcsmárosnál a hordót megméri, azon mensuraciónál való operatióját in potibus számtartónknak mingyurást beadja, hogy az is a pénzt halogatás nélkül mindjárt kezéhez vehesse. Ha mikor hordó-mérés vagyon, a középső feneket betévén a maga helyére, ugy töltse meg vizzel, annak alsó szélét a viz elérje és abból azután csepegésre, apadásra, gyertyára egy pintet tudjon be, vagy ha defalcatió nem lészen, igy observálja, azon hordóban a vizet ugy mérje, hogy a feljebb irt fenék a közepén és viz között a tenyérnek ujjai az első izig elérjenek (ugy, hogy embernek ujjait alól a viz, felül pedig a hordó fenék megérjék); azt ha igy követi el, a feljebb megirt defalcatiot pinttel ne observálja, mert kétképen való defalcatió nem admittáltathatik, mert vagy egyiknek, vagy másiknak kell lenni prose.

A hordómérésén ezis megeshetik, hogy néha nagyobb hordót drágábban árulják ki a kisebbet pedig olcsóbban; illyenkor a korcsmáros a maga cautiója szerint a nagyobb hordót mondja olcsóbban kiárultnak, a kisebbet pedig drágában; effélében jól betekintsen udvarbiránk a hordómérővel, hogy a korcsmáros cautiojától meg ne csalattassék. Jobb volna, hogy tempore erogationis a kulcsár a borokat akóval distinguálva és mindenik hordó után, utána irva, melyik hány pénzre adatik, addig a korcsmáros ki ne kezdené a bort, mig igy vagy a kulcsár vagy a számtartó nem distinguálná a borokat, mely distinctiónak irás által való megtétele a korcsmárosnál vagy hordómérőnél is állana zárban az ő idejére, a praemittált akózás pedig a mérés által probáltatnék meg és ugyancsak a mérés szerint observáltatnék a continentia.

A hordómérésről bőven láthatni a hordómérő instructiójában.

A korcsmáros minden korcsmán hites legyen a szerint a formula szerint, mint a hordóméró instructiójában megirattatott. A kulcsár mindenkoron specificálja a korcsmára adott bort, majorsági dézsmás, totobor-e, vagy pénzenvett, kitől s mint mennyiben vétetett volt el, azt is megirja és a hordóméróőnek párban adja, ugy a korcsmárosnál is álljon párban, a hordó után specificálja, hogy igy jól distingváltathassák occasione mensurationis a borok rendét.

Praebendi elköltborok hordói is megmérettessenek azon praebendi itcével; effélének is külön-külön distingválván mind seprejét, mind szinborát, a kulcsár fel ne bontsa a hordót a seprüért különben, hanem a mikor a hordóméró felbontja vagy bontatja a megmérésre, akkor ugy percipiálja a seprüt a mint a mensurator a maga partialejába felirja; ugyanis a kulcsár számadása különben nem acceptáltathatik, mivel másképen nagy confuzió lehet erogatiójában.

A *Seprü eladásában* eddig is ilyen mód observáltatott: valahány polturán a korcsma-bornak itcéje observáltatott, a seprünek itcéje annyi pénzen adatott; idest: ha bornak itczéje volt denár 9, a seprünek itcéje denár, 3, ha négy polturán, a seprünek itcéje 4 pénzen ha 6 polturán a szinbor, a seprünek 6 pénzen etc. ha pedig diverso pretio árultatik a bor, olyankor a seprünek itcéje eladásába modioczitást observáltak.

Ha pedig *kifőzése* a seprőnek hasznosabb lészen, azt kövesse el udvarbiránk, notáltatván, mikor mennyi seprüt ad a kifőzésre, annak mennyi szin égett bora és mennyi allja lészen. Noha már az ilyen experientiában vagyon, néha *szilvából* is jó égett bort vagy *pálinkát* főznek, mikor ideje vagyon a gyümölcsnek.

(Folyt. köv.)

Közli: Lehoczky Tivadar.